

Domssöndagen och dess liturgiska utformning

Den avslutning av kyrkoåret med dess starka anknytning till de yttersta tingen, som för oss är naturlig och självklar, äger ingen motsvarighet i vår medeltida tradition utan är en unik efterreformatisk skapelse. Våra medeltida missalen sluta i regel med den tjugofemte söndagen efter Trefaldighet, vilken har såsom epistel Jer. 23: 5-4 och såsom Evangelium Joh. 6: 5-14. Dessa texter återfinnas icke på motsvarande plats i nutida romersk tradition. Under tiden närmast efter reformationen består denna ordning beträffande kyrkoårets avslutning. Det Nya Testamentet av 1526 upptager sålunda en perikopförteckning, som i allt väsentligt bygger på Uppsala-missalet av 1513, och där samma texter anvisas för 25:te söndagen efter Trefaldighet som i den medeltida svenska traditionen. Samma är förhållandet i de närmaste decenniernas liturgiska och homiletiska arbeten.

Omkring 1570 sker emellertid en orientering mot en ny ordning i hithörande sammanhang. En evangeliebok av 1567, som påträffats i ett exemplar i Abo, upptager sålunda texter för såväl en 26:te som en 27:de trefaldighetssöndag. Motsvarande dagar återfinnes i den mer kända evangelieboken av 1572 och i 1628 års evangeliebok, där en för framtida ordning definitiv praxis fastställes. 1628 får nämligen 26:te söndagen efter Trefaldighet såsom evangelium Matt. 25: 31-46 (1572 hade upptagits Matt. 24: 15-28). 27:de söndagen efter Trefaldighet med evangeliet om de tio jungfrurna har snarast funktionen av en fyllnadsdag, som kan flyttas efter kyrkoårets behov och ev. tjänstgöra som sjätte söndag efter Trettondedagen. 1686 kodifieras de liturgiska bruken för de nytillkomna trefaldighetssöndagarna och den ordning fastställes, som kom att gälla till 1942. Det heter sålunda i kap. 14, § 6 av 1686 års kyrkolag: "När årsloppet så medgifwer/ at Dominica VI Epiphanijs infaller/ förklarar Evangelium om the Tijo Jungfrur/ som eliest på Do-

minica XXVII Trinitatis plägar predikas Men Evangelium om ytersta Domen/ predikas alltid Söndagen näst för Adventet." Tilläggas bör, att evangeliet för den sistnämnda dagen, som med tiden kom att uppfattas som och benämnas domssöndag, är hämtat från Luthers kyrkopostilla.

Trots att "domssöndagen" stod som näst sista trefaldighetssöndag, kom den alltid att firas såsom kyrkoårets sista, i enlighet med kyrkolagens föreskrift. Det är därför naturligt, att man omsider placerar den sist bland trefaldighetssöndagarna. Detta sker emellertid först i 1921 års handbok, då 26:e söndagen efter Trefaldighet officiellt får namnet Domssöndagen och placeras sist bland årets söndagar. Den tidigare 27:de söndagen efter Trefaldighet med evangeliet om de tio jungfrurna placeras då såsom n:r 26 bland trefaldighetssöndagarna.

När den svenska kyrkan, i likhet med vissa andra evangeliska samfund, givit kyrkoåret denna avslutning, har detta skett för att församlingens blickar skola inriktas på "sådana Skriftens vittnesbörd, som handla om *döden, världsdomen* och *evigheten*, hvilka pläga sammanfattas under benämningen: de yttersta, d. v. s. sista tingen." (Ullman). Eskatologien och parusien har på detta sätt fått en stark accentuering i det svenska kyrkoåret. Det är viktigt, att lägga märke till, *hur* man betraktat den sista av det heliga årets söndagar, eftersom Domssöndagen under senare år fått en snäv botkaraktär. Ett utomordentligt vittnesbörd om den majestätiska och kosmiskt högtidliga domssöndagsuppfattning, som utan tvivel är den gamla och den riktiga, ger oss J. O. Wallin, i den psalm, som alltjämt brukas som gradualpsalm på kyrkoårets sista söndag, ps. 587, där hoppet, glädjen, segern står i förgrunden. Ett liturgiskt firande av Kristi återkomst måste, för att vara skriftenligt, ha just dessa inslag. Ty Kristi Kyrka väntar sin Herre med hopp och glädje.

Hans ankomst innebär en dom över onsdagen men en seger för rättfärdigheten. Att förbinda firandet av Domssöndagen med verop och botkaraktär är både bibliskt och liturgiskt oriktigt: när Kristus kommer åter, är det för sent med bot och bättring — detta skall ha skett tidigare. Också har ju kyrkoåret sina särskilda bottider. Vad Domssöndagen beträffar ligger ju "jul-fastan" så nära i tiden, att redan av det skälet införandet av en ny botdag på kyrkoårets sista söndag ter sig egendomligt.

Firandet av Domssöndagen som en dyster och botbetonad dag synes vara en mycket ung företeelse. Fråga är, om detta inte sammanhänger bl. a. med införandet av en liturgisk färgkanon på 1920-talet, där välmenande liturgiker själva komponerat färger för sådana söndagar, som icke funnos i äldre tradition. Påfallande är i detta sammanhang t. ex. G. Lizells färgkanon för Uppsala Domkyrka, där Domsöndagen, jämte Botdagen och Långfredagen får svart (!) färg. Denna strävan synes i Lizells fall bl. a. höra samman med ett önskemål att låta alla liturgiska färger komma till tals så ofta som möjligt. Eljest har tidigt violett föreslagits som liturgisk färg på Domssöndagen, något som i senare tid t. o. m. smittat av sig till söndagen före Domssöndagen, vilket i så fall är mera vettigt, eftersom bot då ännu är bibliskt sett möjlig. Emellertid är *grönt* den enda riktiga liturgiska färgen på såväl Domssöndagen som söndagen före, eftersom det i båda fallen är fråga om *trefaldighetssöndagar* och Påskens efterfirningstid (trefaldighetstiden) som bekant har grön färg. Inlägger man en mera modern efterrationaliserande tolkning i den gröna färgen, måste det ju också utan tvekan framhållas, att grönt såsom hoppets färg passar särskilt väl för gudstjänstbruk på den dag, då Kristi Kyrka firar sin Herres återkomst (jfr gradualpsalmen!).

Det är möjligt, att det är just den felaktiga färgsättningen utav Domssöndagen, som givit upphov till de påfallande liturgiska felaktighe-

ter, som våra senaste kyrkliga böcker fört med sig beträffande liturgien på kyrkoårets sista söndag. Till att börja med måste här anmärkas, att vår nu gällande mässbok för denna dag infört en introitus, som saknar Gloria Patri, alltså av djupaste sorgekaraktär. Här kan f. ö. även antecknas, att introitus på Fastlagsöndagen, Botdagen m. fl. dagar utan Gloria Patri är en felaktighet, då det enligt västerländsk praxis egentligen endast är liturgien i veckan Judica (5:e i Fastan) och Stilla veckan, som i mässan utelämnar Gloria Patri. Redan av detta skäl är det alltså gale med det nuvarande arrangemanget på Domssöndagen. För det andra skall här påtalas införandet av Litanian på Domssöndagen, vilket skedde samtidigt med det Gloria Patri-lösa Introitus. Litanian har i Sverige kommit att alltmer uppfattas som en botbön och används på fastesöndagarna och på veckoböndagar. Tveksamt är däremot användandet av litanian på Fastlagsöndagen, vilket hör samman med en annan liturgisk anomali i svenskt gudstjänstliv: tendensen att låta fastan börja på Fastlagsöndag. Till denna fråga hoppas jag få tillfälle återkomma i annat sammanhang. — Litanian hör icke hemma på den söndag, då Kristi Kyrka hälsar sin återvändande Herre med glädje, om ock med bävan. Båda de påtalande förhållandena synas ha sin grund i den omständigheten, att 1942 års mässbok hänför Domsöndagen till andra serien, något som var okänt i tidigare missale. Att Domssöndagen såsom trefaldighetssöndag och f. ö. på grund av hela sin karaktär och ställning icke hör hemma i andra serien, är uppenbart. Det är därför att hoppas, att vid en kommande revision Domsöndagen överföres till serie IV, där den hör hemma, och att i samband därmed även de övriga felaktigheter, som f. n. vidlåda Domsöndagens liturgi enligt gällande svenska ordningar, komma att rättas till.

Bengt I. Kilstrom